

De stilte van het ongesproken woord

door Brede Kristensen

Te gauw komen dichters en gedichten in de vergeethoek terecht. Goede romans van vroeger worden wel gelezen, maar gedichten worden snel vergeten.

Tenminste, dat geldt voor de meeste taalgebieden. Niet voor alle gelukkig. In het Russische taalgebied bijvoorbeeld worden belangrijke dichters van vroeger gelezen en geëerd. Er is dus nog hoop.

De Surinaamse componist Dave MacDonald heeft het initiatief genomen om een drietal belangrijke Surinaamse dichters met ondersteuning van muziek en interviews voor het voetlicht te brengen. Het gaat om de poëzie van Trefossa (1916-1975), Shrinivasi (1926) en Dobru (1935-1983).

Waarom werden deze drie geselecteerd? Het ontbreken van bijvoorbeeld Michael Slory is wel opvallend. Het heeft met toeval te maken. MacDonald is in 1990 begonnen met het componeren van muziek voor de poëzie van Dobru die hij eerder had leren kennen. Later kwam hij gedichten tegen van Trefossa die hem erg aanspraken en weer later ontmoette hij Shrinivasi, die een 'grote indruk op hem maakte'. Vandaar deze selectie. Met steun van verschillende fondsen heeft Uitgeverij 'In de Knipscheer' er een indrukwekkende uitgave van gemaakt, met interessante interviews, schitterende foto's en een fantastische dvd. Ik denk dat dit een heel goed initiatief is en we mogen hopen dat deze dichters nog een lang leven staat te wachten in de Surinaamse herinnering. En wellicht ook daarbuiten.

De meeste in de bundel opgenomen gedichten zijn in het Sranan geschreven. De vertalingen in het Nederlands zijn vaak subliem. Zoals het gedicht 'Way!' van Trefossa, dat in vertaling de titel 'Opzij' kreeg. Het begint zo:

*'Ze openen zich voor de zon,
De groene planten,
Als de honger om te groeien
De zaadhuid slijt...'*

Dan volgen er regels waarin de dichter deze metafoor op zichzelf betreft, op zijn koortsachtige verlangen om uit te breken, te groeien, waarna het gedicht met deze gedenkwaardige regels eindigt:

*‘Wat geketend lag in de put
Zal uitbreken en het heldere licht beroeren’.*

Dat ‘beroeren van het licht’ is een beeld dat de lezer niet snel zal vergeten. Of het Sranan hetzelfde effect heeft, kan ik niet beoordelen. Daar staat: ‘sa broko tuka krin leti’, wat letterlijk vertaald zou kunnen worden als ‘doorbreken in het heldere licht’. De Nederlandse hertaling komt op mij als veel verrassender over. Wie het vertaald heeft, wordt helaas niet vermeld, maar ik vermoed dat het Trefossa zelf is. Ook de andere vertalingen van zijn gedichten zijn gewoon te goed voor woorden.

Hein Eersel vertelt over het leven van Henri de Ziel, die dichtte onder de naam Trefossa. Hij interviewde tevens Hans Breeveld, Cynthia McLeod en Mavis Noordwijk over hun gesprekken met Trefossa. Voor Breeveld was Trefossa belangrijk omdat hij hem de ogen opende voor de waarde van het Sranan. Trefossa schreef bovendien het Surinaamse volkslied en bedacht de term ‘srefidensie’ voor zelfstandigheid, dat eerder niet voorkwam in het Sranan. Noordwijk merkt op dat ‘de manier waarop hij de typische Sranan-woorden en uitdrukkingen in zijn poëzie gebruikt, een meerwaarde geeft aan het Sranan, de taal die eens als minderwaardig werd beschouwd’. Allen kijken tegen hem op als een mentor en een rolmodel. Trefossa was op zoek naar zijn identiteit als Surinamer. In verschillende van zijn gedichten komt de ‘diepe verbondenheid’ met zijn land en cultuur naar voren. In het gedicht ‘gronmama’ wordt deze ‘grondmoeder’ bezongen als de ‘oorsprong en bewaakster van die identiteit’.

Vervolgens Dobru. De naam betekent in het Sranan ‘dubbel’ en is afgeleid van de initialen van zijn werkelijke naam Robin Raveles. Hij wordt ingeleid door Cynthia Abrahams. Ze schetst een beeld van een actieve en geëngageerde man, die al vroeg opkwam voor het Sranan. Een enthousiaste man die schrijvers bij elkaar wist te brengen en uiteindelijk de politiek inging en parlementariër werd. Hij reisde veel en dat is ook in zijn werk te merken. Alhoewel hij zich inzette voor de jonge natie Suriname, is er bij hem geen zweem van enghartig

provincialisme te bespeuren. Door zijn vele schooloptredens is hij bekend geworden en is zijn invloed op het zelfbewustzijn van veel Surinamers aanzienlijk.

Zijn gedicht Wan (Eén) werd in Suriname beroemd:

'Eén boom

Zoveel bladeren

Eén boom

...

Eén God

Zoveel manieren

Waarop wij hem aanbidden

Maar één Vader

...

Eén volk'

Uit het interview met Gerrit Barron blijkt welke invloed Dobru had op zijn medemensen, die zelf zegt 'voort te komen uit de school van Dobru'. Daarvan getuigt ook Chandra van Binnendijk die hem als beginnend journalist in 1978 leerde kennen toen ze met hem meereisde naar het Wereldfestival voor Jongeren in Havana. 'Dobru wilde voortdurend zijn visie met anderen delen', was haar indruk van Dobru. Hij inspireerde haar 'tot vaderlandsliefde en zelfbewustzijn'.

Zijn zoon Roetoe werd ook geïnterviewd. Met bewondering spreekt hij over zijn vader, die naast al zijn activiteiten ook een goede opvoeder bleek te zijn. Zijn opmerkzaamheid was groot. Hij wist wat er in de zielen van zijn kinderen gebeurde en sprak hen daarop aan. Een anekdote spreekt boekdelen. Roetoe vertelt dat er thuis vaak werd ingebroken. Hij had er met zijn zusje iets op bedacht. Ze hadden een poppenspel met Jan Klaassen, Katrijntje en de duivel als poppen. Ze plaatsten de duivelspop in een bloempot op de trap die toegang gaf tot het huis en dachten zo de dieven af te schrikken. Toen papa thuiskwam riep hij: "Wie heeft de duivelskop op de trap geplaatst?" Hij bleek het helemaal

niet met hen eens te zijn: “Je schrikt misschien het slechte af, maar het goede komt nu ook niet.” Het lijkt me Dobru ten voeten uit.

Als laatste gaan we naar de derde dichter die in de bundel aan bod komt: de ook op Curaçao bekende Shrinivasi (pseudoniem van Martinus H.Lutchman). Zijn poëzie is van een uitzonderlijke kwaliteit. Als dichter maakte hij een lange en ingrijpende ontwikkeling door. Dat blijkt duidelijk wanneer je zijn vroege werk met zijn latere werk vergelijkt. De soms hoogdravende en verheven taal van het begin is geleidelijk overgegaan in een taal die het hebben moet van minimale woorden en zinnen, die in hun context een maximale betekenis oproepen. Eén van de geïnterviewden Raj Mohan, zelf ook dichter, is getroffen door de combinatie van ‘diepgang en eenvoud’ bij Shrinivasi. Dat is de spijker op de kop. Hij citeert daarbij het volgende gedicht:

*‘alles was reeds lang
ontworpen
alleen de tijd
moet langzaamaan verwelken
alleen de grond
moet onze dood inbergen
en er is geen nieuw seizoen
dat ons tot leven wekt’*

En merkt dan op ‘ik kon haast niet geloven dat iemand zoiets moois kan schrijven’. Ik sluit me daarbij aan. Dit gedicht is verbazingwekkend indringend. Zoals veel van zijn vooral latere gedichten.

Geert Koefoed schreef een mooie inleiding over het werk van Shrinivasi tegen de achtergrond van zijn levensloop. Duidelijk naar voren komt zijn gevoel voor de natuur, voor verhoudingen tussen mensen en bevolkingsgroepen. ‘In al deze dingen’, schrijft Koefoed, ‘ervaart hij... het goddelijke, stukjes hemel op aarde, het Andere. En Shrinivasi: ‘wanneer eens zó... de mensen van elkander houden / dan moet ons land een weinig van het Andere zijn’ (uit de bundel Pratikshá). Satya Jadoenandansing vergelijkt hem met Nederlandse dichters die volgens haar vaak een zekere afstandelijkheid hebben, alsof ze als persoon een beetje buiten schot willen blijven. Shrinivasi’s poëzie is dat helemaal niet, zegt ze, ‘die

heeft een grote betrokkenheid... en deze wordt rechtstreeks onder woorden gebracht, hij verstopt zijn betekenissen niet'. Je hoeft dus nooit te vragen: wat bedoelt hij? Nee, je wordt meteen aangesproken, 'hij raakt je hart'. Ik zou eraan willen toevoegen: zonder ook maar een moment goedkoop te zijn. Want dat is soms het geval met dichters die erg direct zijn.

Geleidelijk aan is er in zijn poëzie een verstilling opgetreden die gepaard ging met een verdieping van gedachten. Veel van zijn latere gedichten zijn van een grootse melodieuze directheid, die de lezer doen beseffen hoezeer de eeuwigheid zich in ons bestaan manifesteert. Zoals hier:

*'Toen realiseerde hij zich
dat de rivier
toch maar één oever had
waarop hij stond
en naar de verte keek
waarin een beeld
uit vroegere dagen
langzaam maar zeker
was opgelost
zodat er toekomst
noch verleden was
verlangen niet
en eindelijk geen verdriet'
(uit Sangam, 1997).*

Wie met zo eenvoudige woorden dit inzicht weet op te roepen, is een groot dichter. Eigenlijk is er geen muziek nodig om deze melodie te laten klinken. Maar MacDonald en mede-componist Robin van Geerke beseften heel goed dat muziek als toegangspoort tot poëzie kan functioneren. Mits die muziek niet alle aandacht naar zichzelf wil trekken. Dat gebeurt ook niet. De muziek, in verschillende kleurrijke genres, oefent hier een ondersteunende werking. 'Ze zochten naar de stilte tussen de woorden' constateert inleidster Ismene Krishnadath. Soms lijkt de muziek die stilte ook te versterken, zodat het woord dieper doordringt. Luisterend naar de muziek en de vaak intrigerende voordracht van de gedichten, denk ik dat veel mensen door de poort zullen

gaan om te ontdekken wat deze Surinaamse dichters ons allemaal te vertellen hebben. Ook als we niet uit Suriname komen, want de universele betekenisdimensie is overal aanwezig.

De Stilte van het Ongesproken woord, drie Surinaamse dichters op muziek gezet, Boek en DVD, In de Knipscheer, 2014.

Suriname

Dit land
heb ik gekozen
hier geplant
in het getij van
de dagen en nachten
mijn leven,
bij de schrokkige zee
die het strand
van mijn hart
aanvreet en
stuk slaat
op gezette tijden,
maar in een vergevingsgebaar
legt tussen de wortels
van wanhoop
kust voor de latere geslachten.

Shrinivási

De stilte van het ongesproken woord, 2014
(oorspronkelijk uit Pratishá, 1968)

Bron: *Ñapa Literatuur (Amigoe, Curaçao, Aruba), zaterdag 16 augustus 2014*